

ТРИЗНЕВИК - REVUE NEUROZHADEIRE - UKRAÏNIENNE - TRIDEN'D

Число 5 (363) рік вид. IX. 29 січня 1933 р.

Ціна 2 фр. Prix 2 fr.

Париж, неділя, 29 січня 1933 р.

З того часу, як армія УНР разом з урядом примушена була залишити рідну землю, на чужині перебуває велика сила наших військових, урядовців, громадян, що брали активну участь в боротьбі за волю і самостійність і що, розкидані по всіх усюдах, зв'язані між собою однією службою, однією ідеєю, однією метою — визволити рідний край та відновити його державність.

Але маса еміграції тоді тільки з себе уявляє силу, з якою мусять рахуватися вороги в сучасному і на яку можна рахувати в майбутньому, коли вона не розпорошена, а організована. Тому цілком природне, що ми таку увагу віддаємо справам організаційним, пильно стежимо за їх поступом в різних країнах.

Значна частина нашої наддніпрянської еміграції осілася в сусідній з Україною державі — Польщі, де вона знайшла не тільки притулок, а здебільшого й заробіток. Ми ніколи не забудемо тієї гостинності Польщі, якою от уже багато літ користується велика кількість наших земляків, доброзичливого відношення до нашої еміграції та тієї помочі, яку знаходить вона у братнього народу. Польській владі і польському громадянству за це належить наша щира подяка.

Звіт про четверту сесію «Ради Українського Центрального Комітету в Польщі», що його вміщено було в попередньому числі «Тризуба», вводить нас у буденне життя нашої еміграції, що її численні і велелюдні осередки згуртувалися на території польській, знайомить нас з умовами їх життя, правними і матеріальними, їх потребами пекучими та виглядами на майбутнє.

Короткий, суто діловий звіт про це засідання виявляє, яку велику працю організаційну зроблено, які значні наслідки дала вже вона. Коли сьогодні наша еміграція в Польщі собою уявляє організовану силу, то це в значній мірі наслідок многолітньої, систематичної праці Українського Центрального Комітету у Варшаві, це його безперечна заслуга. І коли зважити ті тяжкі часи, часи світової кризи економічної, що так боляче відбиваються в усіх країнах, в тому числі і в Польщі, в першу голову на еміграції, коли зважити те безробіття, що так гірко дається відчути нам всюди, то систематична робота УЦК у Варшаві і її досягнення стають ще ціннішими.

Підкреслюючи цю заслугу керівників і працівників Українського Центрального Комітету на чолі з вельмизаслуженим і досвідченим громадським діячем, його головою М. М. Ковальським, бажаємо їм в їх відповідальній і многотрудній праці дальшого розвитку й успіху.

Вольфганг Гете *).

Творець і людина

Сто літ тому назад довершив своє земне життя патріарх германської поезії і чільний вождь світового літературного мистецтва Вольфганг Гете. Не було тому, як здається, ні одної країни на земній кулі, де-б не сходилися причасні до літературної культури люде, щоби вшанувати пам'ять великого вождя. Зібралися і ми скромним емігрантським гуртом в пам'ять Гете, щоби вказати, хоч би лише самими зборами, що проміння того мистецького світла, яке він кинув до світу, дійшло й до нашого народу, осяяло й джерела нашої літератури.

Було б що найменше необережністю з мого боку думати, а з вашого — сподіватися, що моєї сили вистарчить дати — та ще й за короткий час докладу — якусь повну, вичерпану характеристику Гете-творця і Гете-людини. Тема обсягу безмежного, матеріал — необчислений. Жив він на світі 83 роки, з них творив на протязі більше, як 60 років, зразу-ж тримаючи за собою першенство в германській, а потім в світовій літературі; тримає його й тепер через століття після смерті своєї. Про життя й творчість його написано сотні й тисячі менших і більших праць на всіх культурних мовах, твори його, як чинний фактор поетичної продукції, ввійшли до всіх світових літератур, і мабуть нема на сві-

---

*) Промова, виголошена на урочистих зборах Українського Академічного Комітету (Прага) в пам'ять століття з дня смерті великого німецького поета.

ті людини, яка, знаючи хоч трохи свою національну літературу, не знала б імені Гете. Звести все оте до купи, встановити його образи й ідеї, переслідити їх впливи на творчість усіх народів, означити ті паростки, які виростили на ґрунті їх, одно слово, обчислити міру гетівського внеску до скарбниці світової культури, мабуть таки зараз уже нікому не по силі.

До того ще Гете поділяє долю всіх велетнів серед людей. Він має за собою не тільки своє фізичне життя, свою реальну біографію з дня народження і до дня смерти, як всяка инша людина. Має він, крім тої біографії, ще й творену легенду про своє життя. Мав її вже тоді, коли ще жив; ствердив її сам своїм незрівняним твором *Wahrheit und Dichtung* (Правда й Поезія), і хто знає, чи ота *Dichtung* не більше відповідає справедливості, так мовити, тонусу його внутрішнього життя, його творчій психології, ніж точні факти його біографії. Бо-ж всі факти його біографії дані були його волею і багато в ній було, може, й того, чого ми б ніколи гетівським не назвали.

Не треба однак думати, що та *Dichtung* і *Wahrheit* гетівського життя так дуже вже далеко одходили одна від одної, як то часом бувало з иншими великими людьми. Шекспира, наприклад, де-хто з істориків літератури одділяє від його творів, ба навіть доводять, що його твори написав не він сам, а хтось инший. Що-до Гете, то таке припущення було б для нього впрост неможливим, бо коли б ми навіть нічого не знали про його біографію, її можна було б відтворити по його творах, по тій еволюції, яка перейдена автором в тих творах, почасти навіть по людях-героях і по поетичних фактах. Гете — не віддільний од його творів, як твори від нього. Гете-творець і Гете-людина живуть одним життям, спільним і нероздільним.

Гете народився у Франкфурті на Майні року 1749. Заховався й досі без перебудови його родинний дім, давно вже перероблений в музей. Там з великим піететом зібрано все те, що оточувало великого поета в його дитячі та юнацькі роки. Заховано все — до жаровні, що стояла на маленькому дворіку під деревом біля помпи, та на якій мати Гете варила варення, а малий Гете, напевно, просив у неї пінку з того варення; до вузького, довгого віконечка, пробитого батьком Гете в глухій бічній стіні, щоби можна було з дому перевіряти, куди йшов молодий Гете, чи туди, куди сказав, чи може — куди инде.

Батько поета був заможній франкфуртський міщанин, з титулом доктора та імперського радника, але походження не зовсім ясного і без якогось ближчого фаху. Мати його — дочка місцевого бургомистра, *Textor'a* (власливо — Вебер — ткач) могла похвалитися приналежністю до стародавньої патриціянської мійської родини, бо серед своїх предків мала видатних громадських і політичних діячів, письменників і маярів, а серед них найбільшого — славного Луку Кранаха (1472-1553).

Батько й мати фізично, психично і навіть віком були дуже різні люде; їх синтезом став їх великий син. Од батька, казав сам про себе Гете, я дістав свою поставу, любов до методичного порядку і холодний розум; од матусі — веселу вдачу, жваву фантазію й письменницькі

здібності. Материна частка, однак, наочно в Гете переважала. До того-ж ще треба додати, що він — дитиною, юнаком і довго ще потім знаходився не тільки під впливом матери, але, так мовити, товаришував з нею; з матір'ю він ріс і тілом і душею, а то ще й тому, що й вона росла разом з ним, коли він доходив і дійшов вершків поезії. Батько був йому чужий, мав над ним волю, лише як *pater familias*; мати за тодішніми звичаями і із своєї натури тої волі не мала, але вона була йому товаришкою, бо жила його інтересами, бо походила з одного з них коріння, — з того спільного родинного коріння, яке, даючи на протязі століть видатних людей інтелектуального порядку, готовило еволюційно тим у своїх надрах можливість появи г е н і я .

Первісну освіту, в обсягу, так мовити, середньої школи, Гете дістав дома, головним чином од свого батька, який опанував усю тодішню формальну науку, без натяку, однак, на творчість у тому обсязі, доказом чому являється, між иншим, його друкований твір, докторська дисертація латинською мовою. Батько, так мовити, сушив інтелектуально свого сина, мати гріла. Оповідала йому казки, співала пісні, читала з ним німецьких поетів і навчила його любити на той час найбільшого — Клопштока, ставила з ним ляльковий театр, вклала йому в душу вже тоді—світову легенду про доктора Фауста. На дитячі роки припадає й одна щаслива для Гете нагода, а саме от яка. В час семилітньої війни Франкфурт був окупований французьким військом, а в домі Гете одведено було помешкання для одного з вищих французьких старшин Франсуа де Теас, граф де Торенн, людини освіченої, з літературним смаком, вихованої й високих душевних якостей. Батько Гете поставився до нього вороже, мати здружилася, а сам граф, як сина, полубив десятилітнього Гете. На протязі чотирьох літ, що він жив у домі Гете, він вивчив його французької мови, читав з ним Монтеня, Корнеля, Ляфонтена, Мольєра, Расіна, ознайомив його з французьким театром, бо в час окупації наїхала до Франкфурту і французька трупа, научив його й малярству, і потім назавжди зостався йому й його матері вірним приятелем. З цим графом до молодої душі Гете ввійшла французька інтелектуальна культура, на той час найвища в Європі, і, з'єднавшись в ній з впливами Клопштока, утворила родючий ґрунт для розвитку його творчости. І такі сильні були оті французькі впливи, що молодий Гете зачинав був навіть писати поезії французькою мовою.

На ці роки, до речі згадати, падає ще один епізод, а саме — до дому Гете привезено було й раненого в бою другого високого французького старшину — Ригора Орлика, сина нашого славного емігрантського гетьмана. Епізод цей має певний інтерес в українських очах, але в житті Гете він перейшов без сліду й непомічений.

Шістьнадцяти літ Гете знав уже все, чому можна було вивчитися у Франкфурті. Під впливом матери він писав уже й поезії, наподоблюючи Клопштока, й мати хотіла, щоб він став літератором і поетом. Батько, в свою чергу, вважав таку кар'єру недостойною для свого сина й хотів зробити з нього фахового правника. Воля батька перемогла, і Гете виряджений був до Лейпцігського університету. Три роки

перебування у саксонській столиці, малому на той час, але претензійному місті без розвинутих інтелектуальних інтересів, були марним часом для Гете. Правник з нього не вийшов, його перші літературні речі, там написані, не переходили меж посередності. Але й тут уже означається риса, властива йому на все життя: любов до природи, чуття до її вабливості, вміння заводити її красу до поезії, що він уже й тоді виявив у своїх ліричних творах.

Заслабнувши, Гете кидає Лейпціг і повертається до-дому, до матери, за якою він нудився. Батько його зустрів громами, мати замирила й пригріла. Два роки він перебув дома, приймаючи з матер'ю участь у різного роду окультних зборах, поширених тоді в Франкфурті відомою на той час панією Кетенберг та доктором Мецем, займаючися магією, алхімією і таке інше. Це не пройшло для нього не корисним, бо підготувало його, до певної міри, до пізнішої праці в площині природничих наук, де, як відомо, Гете, тоді вже вславлений поет, зробив навіть кілька видатних відкриттів.

Два роки пробув Гете вдома. Але нарешті треба було щось робити далі. Батько хотів для нього знову німецький університет (юриспруденцію), мати говорила про Францію і Париж. Спинилися на середньому — на Страсбурзі, що тоді був містом одночасно французьким і німецьким — таким недалеким. Це остаточно рішило дальшу долю Гете. У Страсбурзі він дістав французьку наукову ступінь лісансьє, щось подібне на той час до німецького докторату. Там же він і наблизився до Гердера, поета серед істориків літератури й критиків, ідеолога німецької літературної течії, вславленої навіки під назвою *Sturm und Drang Periode*. Гердер, на п'ять літ старший за Гете, повернувся тільки що тоді із своєї подорожі до Франції, натхнено перейнятий Русо, Шекспиром, духом Макферсонського Осіана. Він захопив своїми думками і молодого товариша, одвівши його від французьких класиків до ідеалів Русо й Шекспіра, до джерела народних пісень.

У Страсбурзі Гете став у ряди творців Штурмового Натиску, спочатку як автор того своєрідного привабливого роду німецької поезії, що наподоблювала народні пісні, а тому і дістала назву *Lied*. Там же Гете пізнав і справжнє перше кохання, яке оспівав у своїй блискучій *Mai-Lied*. Але вождем *Sturm und Drang*'у став він трохи пізніше, коли, вернувшись до дому, до Франкфурта, написав і опублікував свою драму *Гец фон Берліхінген* (1773), а через рік — роман *Страждання молодого Вертера*.

Гец фон Берліхінген мав великий успіх, але його прирівняти не можна до шаленого успіху *Вертера*. Роман молодого 25-літнього Гете пройшов триумфальним походом цілим тодішнім культурним світом, викликав серед молоді наподоблення, створив цілий стиль *Вертеризму* — в почуттях, думках, влюбимих автсрах (Біблія, Гомер, Осіан, Гольдшміт, Клопшток), навіть в одязі, бо довго ще молодь, особливо німецька, носила, так мовити, форму *Вертера*, блакитній фрак, жовтий жилет, жовті короткі штани та чорний капелюх. По *Вертеру* творили й справцьовували свої почування

цілі покоління — почування бурної й ніжної молодої душі, чутливої і допитливої, глибокої і довірливої, закоханої до природи, до життя і до смерті; цілою Європою пройшла навіть епідемія так званих вертерівських самогубств.

На це-ж недовге перебування Гете у Франкфурті припадають і інші його твори, а між ними велика частина драми Еґмонт, а також незрівняні сцени «Прометея», в яких Гете чинність Sturm und Drang'у переносить з землі й до неба, бо бунтує проти самого Творця. До того-ж часу належить і перший нарис Фауста, так званий Urfaust — первісний Фауст. Цей короткий — до 26 літ — період гетівської творчості був такий багатий і такої високої поетичної вартості, що як би навіть він не написав більше нічого, все-ж за ним залишилося б в германській літературі першорядне місце. Але доля судила йому більше, чого він досяг з віком.

Року 1775 з Гете сталася велика подія. Молодий князь Веймарський, закоханий до його поезії, запросив його до себе в гості. Гостювання це скінчилося тим, що Гете залишився назавжди у Веймарі, став другом і радником князя, пізніше міністром — кількох міністерств. Десять літ урядовав він малим князівством, за всіма свідоцтвами, як найкраще. Одночасно вів він увесь час веселе світське життя, став зразковим джентельменом і придворним, але подекуди одбився од поезії. Не були ці роки зовсім яловими. Він написав за цей час перший нарис Іфігенії (прозою), працював над Вільгельмом Мейстером, складав малі театральні п'єси, писав поезії різного роду. Крім того, ці десять років дали йому незрівняний досвід що-до знання людей і річей, і самого себе, своїх почувань, родинних, творчих, а особливо любовних. Бо-ж ця сторона життя, як у багатьох великих людей, була у Гете неупорядкованою, а Веймарські десять літ, що-до цього, перейшли для Гете в безплідному і марному коханні до жінки одного з придворних людей, матери кількох дітей, що була старшою за нього на сім літ. Не були ці роки, як вказано, яловими, але не були вони роками поступу, і Гете тяжко задумався над тим. Роздум свій він закінчив мірою радикальною. Не сказавши нікому нічого, зговорившись лише з князем Карлом-Августом, він покинув усе й успіх, і під іменем лейпцігського купця Меллера од'їздив до Італії.

В Італії Гете перебув два роки, перетворившись за цей час в того урівноваженого, гармоничного, універсального генія-олімпійця, яким він зостався потім уже ціле життя та яким увійшов до історії. Свою подорож звав він геждрою, а його прощання з Римом нагадують плач Овідія за батьківщиною. Повернувшись додому, він почував себе dépaycé у «прозаїчній» Германії. Він порівнював себе з архитетом, що нищить розпочату ним будову і ставить нову по новому плану: Варвар півночі, як говорив він про себе, він використав свою частку спадщини після античної Еллади і став елліном. Його твори перестали носити на собі одзнаки Sturm und Drang'у, а натомість стали чистими, ясними, гармоничними, з благородною і величню мовою і складом, як твори великих поетів античного часу. Гете став і зостався надалі

чистим класиком, не втрачаючи нічого з попередньої сили виразів, з глибини почуття і здорової сміливої думки.

І в персональному житті він змінився. Повернувшись до Веймару, він взяв на себе дуже мало з попередніх державних обов'язків (власливо лише театр), залишив світське життя, і став домонтарем, гаряче взявшись, з одного боку, до праці літературної, з другого — до студій чисто наукового порядку. Упорядкував він і персональне життя. Аби мати в домі господиню, взяв він до себе в дім, зробив фактичною жінкою дуже середню, мало освічену дівчину, з якою прожив аж до її смерті, яка породила йому дітей, що він їх узаконив, одружившись з їх матір'ю в час погрому Германії після Йени.

Упорядкувавши в такий спосіб своє життя, Гете перше за все упорядковує свою літературну спадщину, бо з 1787 по 1790 видає збірник своїх творів у 8 томах. По тому йдуть один з одним твори, що дали йому невмірущу славу, та які являються його найбільшими потичними досягненнями. По перше, це І ф і г е н і я, яку він з прози переклав до поезії. За нею — Торкват Тассо, Римські елегії, Венеціанські епіграми, Вільгельм Мейстер, Герман і Доротея, Балади, Вальфервандшафт, *Wahrheit und Dichtung*. Діван і нарешті цілий Фауст.

Немає ні можливости, ні часу спинитися на всіх названих, а почасти і не названих творах. Тай усі ми їх знаємо, бо вони давно вже в вішли в залізний інвентар кожної культурної людини в цілому світі. Нагадаю лише про його Фауста, цей перл світової поезії, цей твір, без якого собі не можна уявити ні Гете, ні германської літератури, без якого збідніла б і література світова взагалі. Зв'язаний він органічно з цілим життям великого поета. Бо-ж першим його нарисом був навіть не той *Urfaust* страсбурзького періоду, про який згадано вище, а власливо та постановка його на ляльковому театрі, що зробив малий хлопчина Гете із своєю матір'ю, а на останньому «Фаусті», тому, що ми всі знаємо, він поставив точку майже перед самою своєю смертю. У цьому творі — весь Гете, од хлопчика до 83 літньої старої людини, в ньому — людина і творець, і більше за те, ціла його батьківщина, її дух, її змагання, її сила, її слабощі. І ще більше за те, в ньому ціле людство: людина й природа, Бог і Диявол, всі ідеали і все знання того часу, цілий космос, приступний нам.

Нам, емігрантам, може слід було б тако-ж нагадати й гетівську поему — Герман і Доротея. Бо-ж ота національна германська і разом з тим глибоко людська ідилія — епос переходить на темному, захмареному тлі революції, на тлі її світла і тіней, її еміграції. Бо зазначено в ній і ті ідеали, за які має боротися цілий народ чи його еміграція, а то: невпинна, невсипуща праця, боротьба за індивідуальну й національну волю, любов до родини, до батьківщини, до Бога.

Що найбільше вражає в Гете — людині, це незрівняна вишина інтелектуального рівня, — рівня, що увесь час, ціле життя невпинно підіймався в гору та в гору, по-над людські ступіні.

— Талант і мистецтво самі собою, — говорив Гете, — малого варті, твори мусять відбивати на собі великі особливості автора.

Велика індивідуальність Гете почувалася в усьому і скрізь, — не тільки в його творах, але й в кожному його поступованні, як людини; відчувалася всіми і кожним, хто знав його лише по творах і хто стикався з ним. Найліпшим свідомством тому може являється оцінка його Наполеоном, — найбільшою людиною того часу, — звичайно не в тій площині, що Гете. Новітній геніяльний Цезарь, мабуть таки не так то вже ознайомлений з творами Гете, після короткої з ним розмови, захопився ним над міру.

— *Voilà l'homme*, — сказав він про Гете, а він на людях знався!

Гете був таким, яким він уявляв собі Шекспіра, а саме — людиною, що тілом і душею був бездоганно здоровий і могутній. І це його здоров'я і сила збільшувалися і росли увесь час тому, що він безнастанно вправлявся і працював над тим. Ще дитиною він поставив собі метю, що ніколи не перестане працювати, бо праця переводить його з одного ступня на другий, вищий і вищий. Так він пройшов ціле життя, став для людей довершеним, але не для самого себе. Про персидського поета Гафиза він говорив:

— Твоя величність заснована на тому, що ти не можеш дійти до кінця. — Ці слова найкраще характеризують самого Гете, бой уміраючи він не дійшов кінця в своїй творчості, не вичерпав її, і хто знає, які великі образи й ідеї заніс він з собою в могилу. Бо-ж сказав він про себе:

Те, що я переживав, було кращим за те, що я говорив; мої слова були ліпшими за те, що мною написано, а мої рукописи вищі за мої друковані твори.

Міра Гете-творця?... Генії у світовій лабораторії людства — це своєрідні конденсатори могутньої сили, в яких зібрана й переховується людська енергія — душевна, інтелектуальна, моральна, соціальна, політична. Знання, дух часу, дух знання, попередні людські досягнення для них в їх творчості, — те саме, що для архітектора цегла, цемент, дерево, залізо, робоча сила, машини. Усе оте є в їх творах, але не це для них характерно. Характерний для них той синтез, що вони утворили його на основі даного матеріалу, та безмірня інтуїція, яка дає їм силу оцінювати минуле й сучасне, те мистецьке чудо комбінування сучасності з майбутністю, та пророча сила — бачити майбутнє й освітлювати ним, отим майбутнім, свої сучасні твори, ставити перед людськими очима незрівняні ідеалістичні цілі. І особливо, на тлі буденного шляху людської історії, виступають могутнє і гармонійно ті з Геніїв, які втілили в собі не тільки всю свою національну природу, але сконденсували в своїх творах красу, силу й інтенцію до розвитку і до життя цілої — тої чи іншої — великої епохи загально-людського поступу.

Таких геніїв не багато. Для античної старовини — Гомер, може

Вергілій; для середньовіччя — Данте, для Відродження — Шекспир, для часів нової історії — Вольфганг Гете. Це, говорячи модерними словами, бездротові станції, через які перекликаються між собою ст о л і т т я й н а р о д и . Гете — останній між ними в часі, бо після нього настала епоха нового часу, яка розвивається на наших очах. Коли, де та який поставить вона свій конденсатор, поки-що не видно, не знати. Але десь хтось прийде йому на зміну і на продовження. І щасливий перед світом і історією буде той народ, якому випаде на долю ота безмірна честь, — дати наступника Вольфгангові Гете — творцеві й людині.

М. Славинський.

4-й З'їзд Товариства б. Вояків Армії УНР у Франції.

(Продовження).

О 14 год. 30 в одній із саль Мююаліте розпочинається ділова частина з'їзду.

Ген. О. Удовиченко, одкриваючи з'їзд короткою промовою, пропонує зборам затвердити порядок денний з'їзду. Президія з'їзду в складі голови ген. О. Удовичена, секретаря М. Ковальського приступає до праці.

Порядок денний затверджено такий: 1) Зачитання привітань, 2) Звіт Управи, 3) Звіт Ревізійної Комісії, 4) Звіти з місць, 5) Затвердження бюджету Т-ва на 1933 рік, 6) Справа переорганізації експлуатації хутора Т-ва, 7) Побажання що-до діяльності Управи на 1933 рік, 8) Справа вступу до Головної Еміграційної Ради, 9) Справа скликання з'їзду б. українських вояків армії УНР закордоном, 10) Перевибори Управи та Ревізійної Комісії, 11) Біжучі справи.

Секретар зачитує надіслані з'їздові привітання. Першим йде привітання від Пана Головного Отамана А. Лівницького. Присутні встають. Воно звучить так:

«До Пана Голови Товариства Вояків Армії УНР у Франції генерального штабу генерал-хорунжого О. Удовиченка.

Вітаю вас, славетне вояцтво, з нагоди 4-го з'їзду.

На протязі минулого року праця Управи Товариства дала блискучі наслідки не тільки для внутрішнього життя Товариства, але й для пропаганди нашої справи серед чужинців. Констатуючи це з великим задоволенням, засилаю вам, вояки, найліпші побажання здоров'я й сил, щоб витримати, щоби дочекатися радісного дня, коли Україна покличе нас до боротьби. Слава вам, славетні, непохитні борці!

Андрій Лівницький (—)

Головний Отаман Війська і Флоти УНР.
1-го січня 1933 року».

Далі слідує привітання від Пана Голови Ради Міністрів В. Прокіповича:

«Вельмишановний Пане Генерале,

Щиро вітаю з'їзд іменем Уряду і своїм, і бажаю успіху його праці.
З правдивою пошаною

В. Прокіпович (—).

Вішанові О. Удовиченкові,
генштабу ген.-хор., Голові Т-ва б. Вояків Армії УНР у Франції».

Наступне привітання від військового міністра ген. хор. В. Сальського
«До Пана Голови Товариства вояків Армії УНР у Франції генерального Штабу генерал-хорунжого О. Удовиченка».

Вітаю славетних наших вояків, перебуваючих у Франції, що зібралися на 4-ий свій з'їзд, а через них — все наше вояцтво в Товаристві згуртоване.

Ще один рік нашого перебування по-за межами рідного краю проминув і перед кожним з нас стоїть питання, чи належно ми цей рік використали та чи наблизив він нас до здійснення нашої мрії — визволення України.

З великим задоволенням стверджую, що Товариство б. вояків у Франції, вміло проваджене, міцне духом, було нашою національною фортецею, об яку розбилися всі ворожі заходи, і яка гідно протиставилася ворожій розкладовій акції.

Разом з тим Товариство вояків здобуло собі і всьому українському вояцтву заслужене почесне місце в шерехах міжнародних військових організацій, ширючи в цей спосіб ідею нашої визвольної боротьби. Ці досягнення, здобуті в умовинах емігрантської дійсності, свідчать про вашу свідомість, про вашу єдність, і тому час не був страчений, а минулий рік наблизив нас до здійснення нашого завдання — увільнення вітчизни від ворога. Ззілнення це недалеко, ворог робить останні зусилля, щоби вдержатися, але не врятують його жадні договори — надходить час остаточної боротьби й перемоги. В цій боротьбі провід належить нам, до такої ролі мусимо готовитися, а передовсім мусимо витривати. Витривалість і єдність дадуть нам оту бажану перемогу.

Щастя вам. Боже, і надалі.

В. Сальський (—)
генштабу генерал хорунжий,
міністр військових справ

21 грудня 1932 р.».

Далі зачитуються привітання від чужинців, серед яких були такі:
Від генерала Табуї, бувшого французького комісара на Україні, з таким змістом:

«Пане Генерале,

Щиро шкодую, що не можу бути присутнім на з'їзді. Подорож далеко від Рен, де я живу, одняла у мене цю присмну можливість. Прийміть мої найкращі побажання для вас, для всіх ваших, для всіх вояків, для цілої вашої армії, для вашої Батьківщини, до якої я лишваюся вірно відданим.

Т а б у і (—).

Ренн, січень 1933».
а танож від пані М. Е. Пікар, голови Добродійних Організацій 9-го арондисменту, віце-голови Т-ва Інвалідів Сестер-Жалібниць з війни, члена Ради Федерації, від п. Альфреда Перье, голови секцій 13-го і 14-го арондисменту Національної Федерації та інші.

Далі слідує сила привітань, які перечислено в такому порядку: від командира 2-ої стрілецької Волинської дивізії за підписом ген. О. Загородського, від ген. П. Шандрука, від полк. Гната Порохівського (з Румунії), від Союзу б. Українських Старшин в Чехах за підписом підполк. Проходи, від сотника Забелло (з Туреччини), від Т-ва Запорожців за підписом полк. Дубового та хор. Росінського, від підполк. В. Філоновича (Чехія), від редакції журналу «Гуртуймося», від Українського Военно-Історичного Т-ва за підписом полк. Садовського, від Спілки Воєнних Інвалідів Армії УНР у Польщі, від ген.-хор. Пузицького, командира 5-ої Херсонської дивізії, від ліонської філії Т-ва, від філії в Крезе, від філії в Греноблі, від філії в Альгранжі-Кнютанжі, від зв'язку в Ніці-Кани, від Громади в Кнютанжі-Нільванжі, та від окремих осіб — членів Т-ва, п. п. Васильюка, Мартинюка, Лузанова й Кудрі, Гришина, Кремнія та інші.

Від філії в Шалеті виголошує привітання полк. Татаруля, від Громади в Шалеті — пор. Ілько Шаповал.

Наступна точка порядку денного — звіт Управи Т-ва про її діяльність за 1932 рік. Пор. Шаповал пропонує не зачитувати звіту, бо він був Управою заздалегідь виготовлений і розісланий всім членам Т-ва. Звіт не зачитується, але вважаємо за потрібне подати тут до відома де-які точки з нього.

(Далі буде)

К.

3 життя й політики.

— На совітській Україні. — Роковини оголошення нашої державности — Четвертий Універсал з історичного погляду. — Наше покоління і реалізація нашого державного ідеалу.

Коли ми пишемо ці рядки, в Москві відбуваються наради ЦК ВКП — тої установи, яка визначає напрям політичного курсу ССРСР. Після оголошення результатів цих нарад будемо мати матеріали, які вкажуть, чи існуючий тепер курс буде задержаний, чи навпаки наступлять в ньому певні зміни. А тим часом на фронті совітської політики без змін. Лінія твердого курсу, для якого головною небезпекою оголошено правий ухил, продовжується. Йде далі боротьба із населенням із-за хліба. Новою рисою в цій боротьбі є те, що влада тепер не спиняється перед рострілами не лише звичайних громадян, але й комуністів, які не виконують директив центру і стають в об'єкті потреб місцевої людности. При малих результатах цієї боротьби, при дальшому погіршенні продовольчого стану совітів, не є дивним, що кінець першої п'ятилітки, як ми й передбачали в попередньому огляді, минув без усяких урочистостей. Його було ознаменовано лише безконечною низкою статей в совітській пресі, які на всі лади доводили, що п'ятилітку закінчено з повним успіхом. Папір адже-ж усе стерпить. Розбиратися в усіх цих писаннях казньонних публіцистів не варто. Є це тема занадто нудна, бо опріч повторення тверджень, добре відомих кожному читачеві совітської преси, на жадні нові аргументи казньонні публіцисти спробувалися не можуть.

* * *

В той час, коти на знищеній і задушеній совітській Україні панує зловісна тиша, еміграція відсвяткувала свято, яке вже набрало характеру традиції, — дня 22 січня. Готувалися до цього свята в умовах так важких і несприятливих, яких, здається, не було ані одного року за часів нашого перебування на еміграції. Жахливі звістки, що йдуть з совітської України, сполучуються з невеселим станом по всіх наших емігрантських осередках у зв'язку з загальною економічною кризою; теперішнє наше емігрантське становище, хоч, очевидно, не може в жадний спосіб дорівнюватися тому, що діється на совітській Україні, проте все таки впливає депримуєче. При цих обставинах не буде дивним, коли річниця 22 січня не в одного викличе думки і рефлексії, цілком не оптимістичного і не святочного характера.

Ця останнє примушує нас у нашому огляді присвятити місце ряду думок і уваг з приводу річниці, яка саме пройшла. Присвятити для того, щоб підійти до річниці нашої державности з історичної перспективи і з цього погляду встановити, чи маємо ми підстави для оптимізму чи песимізму.

Історична перспектива, коли говорити про свято нашої державності. думаємо для теперішнього моменту є цілком оправданою. Те, що відбулося в Києві 22 січня 1918 року — п'ятнадцять років назад — вже стало переїденим історичним етапом. Історія не знає повторень і не може повторитися та історична ситуація, яка мала місце за часів Центральної Ради.

Аналізуючи подію 22 січня 1918 року, як певний історичний факт, можемо тепер з повною переконаністю сказати, що є цілком природним і нормальним те, що проголошену четвертим Універсалом українську самостійність тоді не вдалося закріпити і ствердити. При тодішній стадії підготовки й організації наших національних сил було б чудом, коли б українська державність утрималася, а реальне життя див не знає. Упадок наших державницьких змагань був явищем цілком закономірним і неминучим. І є цілком даремним вишукувати причини нашої катастрофи в помилках тих чи інших політичних груп чи окремих людей. По-за всіма цими помилками стоїть основний рішучий факт загальної тодішньої невідготовленості нації. Сталося те, що мусіло статися. Роспад імператорської Росії поставив перед нами невідлічну вимогу творити самим своє життя, ситуація, яка створилася в той час, примусила нас підняти на свої плечі завдання творення власної державності, розв'язання якого заздалегідь тоді було неможливим і безнадійним.

Значіння четвертого Універсалу полягає не в тому, що він, проklamуючи українську самостійну державу, завершував певний етап боротьби нації за своє самоозначення; історичний зміст і значіння цього документу, який запевняє йому невміруще місце в аналах української історії, полягає в тому, що він знаменує початок нового етапу в боротьбі нації за своє визволення; історична заслуга діячів Центральної Ради, які проголосили четвертий Універсал, є в тому, що вони відчувли той момент, коли національному рухові мусіло бути дано нове гасло, і це гасло поставили перед нацією.

Четвертий Універсал, коли його розглядати, як проklamувачия української державності, до створення української держави не привів. З той же час, як документ, що ставить перед нацією нове гасло, нове завдання в боротьбі, він відіграв колосальне значіння. Він зорганізував коло себе такі сили, про існування яких рік перед тим — в січні 1917 року — не можна було б мати найменшої уяви. Він продовжує відігравати свою роль тепер; буде відігравати в майбутньому. Гасло самостійності стало основним положенням національного катехизису. Черв'яну шитку історичної традиції було відновлено. Колись Маркс в «Комуністичному Маніфесті» говорив про привид комунізму, що мандрує по Європі. З більшим правом ми можемо говорити тепер про привид самостійності, що мандрує на цілому просторі української землі, наганяючи страх на окупантів.

* * *

Четвертий Універсал не лише в слушний момент належно сформулював завдання визвольної боротьби нації, він сформулював їх за таких історичних обставин, коли розвиток подій з неминучістю веде до реалізації цього завдання. Тепер, через п'ятнадцять років після проголошення четвертого Універсалу, нам ясніше, ніж тоді, видно, що нема тих реальних громадських сил, які могли б відбудувати єдину державу на Сході Європи. Ті сили, на які спіралася влада єдиної неділимної Росії, ходом історичного розвитку розпорошено і знищено. Знищено бюрократію старої Росії, поміщиків, зародки російської буржуазії. Довоєнну російську інтелігенцію, значіння якої, як ідеологічної сили, скріплюючої єдино-неділимський режим, в жадному разі не було підрядним, так само знищено і розпорошено; вона стратила для недержавних націй весь свій авторитет. Цим об'єднуючим силам царської Росії большевицька Росія протиставила лише одну нову силу — комуністичну партію. Але совітський режим знищив і цю партію, як певну громадську силу; він обернув її в групу, що є механічним знаряддям диктатури. Схід Європи, як певна державна цілість, держиться ви-

ключно механічною силою до того часу, поки існує теперішній режим. Громадських сил, які б могли затримати теперішню державну єдність на Сході Європи, не існує.

Рівнобіжно з процесом знищення і розпорошення тих сил, які змагаються за задержання існуючого status quo на Сході Європи, йде процес наростання наших національних сил. Нам доводилося спинятися над цим питанням у наших оглядах, через те на разі не будемо розводитися більше. Обмежимося лише одним порівнянням; коли взяти стан свідомості і національної активності українських народніх мас перед лютим 1917 року, на передодні подій, що привели до четвертого Універсалу, й тепер — сучасний стан є без усякого сумніву більш сприятливий. І це при так само безсумнівному ослабленні в таборі ворожих нам єдино-неділимських сил.

Можемо мати цілком певну надію. Той історичний процес, у новий ще незавершений стан якого ми вступили з проголошенням четвертого Універсалу, розвивається нормально. Українська державність твориться. І те, що вона стане реальною дійсністю, ми вважаємо таким самим безсумнівним, як і те, що після змири приходить весна.

* * *

Є проте в усіх наших міркуваннях одно але, з якого треба здавати собі відчит цілком виразно й ясно. Коли говоримо про нормальний хід процесу історичного розвитку, маємо на увазі лише те, що в результаті певних причин неминуче і невіддільно виникають і певні наслідки; говоримо про нерозривність і тісну поєднаність певного ланцюга подій. Нормальність ходу певного історичного процесу зовсім не означає одначе, що співучасники цього процесу відчують його, як нормальний. Окремі стадії його розвитку можуть бути, і дійсно бувають зв'язані для того покоління, яке цю стадію переживає, з дуже важкими перспективами, жертвами і нещастями. Нормальний розвиток процесу творення української державності вже поставив націю перед необхідністю принесення великих жертв і є очевидним, що ці жертви не будуть останніми. Осягнення нашого державного ідеалу буде ще вимагати дальшого збільшення того рахунку страчених і знищених людських існувань, який за ці роки і без того вже досяг таких поважних розмірів.

Кожне людське покоління не вибирає і не творить по своїй власній уподобі ті історичні обставини, в яких воно проходить свій життєвий шлях. Його воля й його активність може лише до певної міри їх юреґувати. Нам суджені певні умови, і в них має проходити наше життя і наша діяльність. І вони, ці умови, являючися неминучим і логічним звеном історичного процесу творення української державності, для нашого покоління може дають і будуть давати більш неґативного, ніж позитивного.

Суджено нам було історією пережити ті роки, коли наша пробуджена нація стала на нові шляхи. Але чи всім нам і коли саме доведеться дожити того часу, коли національна українська державність стане реальним фактом життя?

Кому з нас суджено буде увійти до землі обітованої? Ніхто не може цього сказати, ніхто не може встановити певних речінь.

Знаємо лише одно: шлях дальшого розвитку і дальшої боротьби нації четвертим Універсалом передудказаний. Повороту з нього нема й не може бути. Змирити з цього шляху можуть хіба окремі одиниці. Але їх національне сумління заплямить назвою національних ренеґатів і зрадників.

В. С.

Хроніка.

З життя укр. еміграції.

У Франції

— Лекція проф. О. Шульгина в Бібліотеці ім. С. Петлюри в Парижі. 15 січня с. р. проф. О. Шульгин прочитав лекцію на тему «Драгоманів, як політию».

Тези доповіді були такі: не дивлячися на дух загально-російського космополітизму і лібералізму половини 19-го віку, що панував у Росії, М. Драгоманів, через демократичну родинну традицію і глибокі наукові студії підходить до утворення свого світогляду на чисто європейській базі — свідомого патріотизму і реалістичного радикалізму. Через це саме Драгоманів, зробивши велику прислугу російській політичній думці взагалі, лишився українським патріотом і визначним, як на свій час, українським-же політичним теоретиком і практиком.

Хоч Драгоманів не був самостійником з тактичних мотивів (незрілості української політичної думки), але він зробив для української самостійності і державности так багато, що ім'я його лишиться назавжди в українській історії, і українці, що ставлять зараз йому пам'ятники на чужині, не забудуть поставити йому великого пам'ятника у вільній Україні, серед самого Києва.

Доклад, прочитаний з великим піднесенням, був нагороджений рясними оплесками присутніх слухачів, між якими був відомий український приятель полк. Лямуш, болгарський генеральний консул у Парижі, автор праць про Драгоманова французькою мовою і приятель родини Драгоманова.

— С і м е й н і с х о д и н и

Т-ва б. Вояків Армії УНР у Франції. В неділю, 22 січня с. р., з нагоди національного свята, в помешканні «Тризуба» влаштовано було сімейні сходни Т-ва.

— Свято 22 січня в Шалеті. 22 січня с. р. Громада в Шалеті влаштувала національне свято. Доклад на теми сучасної політики прочитав на цьому святі, на запрошення Громади, проф. О. Шульгин. Після доповіді кілька громадян виступили з запитаннями, які торкалися головним чином меншостевих справ. Проф. Шульгин дав на всі запитання докладну відповідь.

Після доповіді відбулися танці і закінчилося свято спільною вечерею.

Служба Божя в Оден-ле-Тіші. 22 січня с. р. в Оден-ле-Тіші відбулася служба Божя, що її одправив п.-о. Іларіон Бриндзан. Служба Божя зібрала всю українську колонію, що перебував в цій місцевості та в околицях. Після служби відбулося посвячення стягів Оден-ле-Тішської та Альгранжської філій Т-ва б. Вояків Армії УНР, а тако-ж панахила на могилках ромеравх українців на місцевому кладовищі. Разом з п.-о. приїздив до Оден-ле-Тішу п. І. Косенко, заступник голови Генеральної Ради Союзу Українських Емігрантських Організацій у Франції.

— Загальні збори Української Громади в Оден-ле-Тіші. 15 січня с. р. Українська Громада в Оден-ле-Тіші відбула свої гіврічні загальні збори.

За скінченням терміну угодно-важень, прийнято демісію старого складу та обрано новий склад Управи та Ревізійної Комісії. На голо-

ву обрано п. Никитина Івана, на заступника голови — п. Захарченка Петра, на секретаря п. Винницького Миколу, на скарбника п. Кузя Миколу та на члена Управи п. Гойсу Володимира.

До Ревізійної Комісії обрано п. п. Упиренка Івана, Скуратова Хведора та Винницького Бориса.

Загальними зборами уневажено постанову, винесену 10 травня 1931 року, про зрівнання всяких зносин з філією Т-ва б. Вояків Армії УНР в Оден-лі-Тіші та іншими організаціями в Оденле-Тіші.

Листування для Громади належить надсилати по адресі: Monsieur Vin n i t z k y Nicolas, 22 cité Mont-Rouge, Audun-le-Tiche (Moselle).

— Від Ініціативної Групи для заложення організації «Лицарів Ордену Залізного Хреста». На оголошення від 28. XI. 1932 Ініціативна Група дістала побажання як найскоршого заложення організації «Лицарів Ордену Залізного Хреста», з висловленням разом своїх міркувань з приводу такої організації, від слідуючих лицарів О. З. Х.: полк. Дубового, команданта 1-ої бригади 1-ої Запорізької дивізії; пор. Уляшенка П., 4-ої Київської дивізії; хор. Сомка Ол., Кінного Мазепинського полку; бунчужного Орловського П., 1-ої бриг. 1-ої Запорізької див.

Ініціативна Група сердечно дякує названим лицарям за те, що відгукнулися на заклик та просить подати про себе відомості й інших лицарів.

Разом з тим Ініціативна Група вітає всіх лицарів з Новим Роком і просить прийняти її найліпші побажання.

Міцно віримо, що в новому 1933 році утвориться сильна організація «Лицарів Ордену Залізного Хреста». Щастя, Боже!

Ініціативна Група.
Адреса: M. N a b o k a, 12, rue Traversière, Paris - B i l l a n - c o u r t (Seine).

У Польщі

З життя Українського Наукового Інституту у Варшаві.

— Два відчити д-ра Я. Токаржевського Карашевича. Перший відчит відбувся в помешканні Інституту 16 січня б. р. Д-р Я. Токаржевський-Карашевич зробив доповідь зібравшимся членам варшавської української колонії про діяльність Cercle d'Etudes Ukrainiennes у Парижі. Перед доповіддю вступне слово виголосив секретар Інституту проф. Р. Смаль-Стоцький, що в своїй промові підкреслив особливу важливість української пропаганди у Франції. Україну, українців, їх національно-державні змагання дуже добре знають у Польщі, Чехії, навіть у Німеччині; у Франції-ж ще дуже багато праці в цій ділянці, ще надто сильні там русофільські тенденції, які доводиться поборювати на кожному кроці. Проф. Смаль-Стоцький підкреслив особливу заслугу прелєсента, що своєю працею та своїм хистом у високім ступні спричинився до поширення української національної праці на терені Франції. А що-до Cercle'ю, то прелєсент, бувши одним з його фундаторів, був і є душею цього, вельми корисного для нашої справи т-ва, незмінним його генеральним секретарем і секретарем усіх комісій, що заспаві при Cercle'ю.

Другій відчит відбувся те-ж в помешканні Інституту 17 січня. Тема відчиту — «Następcy Mazepy hetman Filip Orlik». Виклад цей є повторенням, мовою польською, викладу, що його мав уже прелєсент в Українським Науковим Інституті 11. XII. 1932. Улаштований він тепер з рамени Української Секції «Орієнталістичного Кола Молодих». «Орієнталістичне Коло Молодих» — товариство польської молоді, що ставить своїм завданням вивчення політичних, культурних і економічних відношень на Далекому і Близькому Сході. Українська Секція цього товариства, бажаючи започаткувати цілий ряд лекцій, присвячених питанню українсь-

кому, ввійшла в порозуміння і контакт з Українським Науковим Інститутом. Виклад д-ра Я. Токаржевського-Карашевича був першим викладом з цієї серії. Вступне слово виголосив директор Інституту проф. О. Лотоцький. Він підкреслив, що для взаємного пізнання народів найкращий шлях — це метода наукового дослідження як минулого цих народів, так і їх сучасности. Тому Український Науковий Інститут з великою охотою відгукнувся на ініціативу «Орієнталістичного Кола Молодих», вважаючи, що студії, ним започатковані і поставлені на чисто науковому ґрунті, можуть дати найліпші результати для взаємовідносин польського й українського народів.

В Німеччині.

— В Українським Науковим Інституті у Берліні 20 січня с. р. відбувся доклад проф. Д. Антоновича українською мовою на тему «Питання болгарських впливів на початки українського мистецтва».

В Міжнародній Дипломатичній Академії.

10-11 січня с. р. відбулася чергова сесія Міжнародної Дипломатичної Академії, присвячена прийняттю і докладу барона фон Рейнбабена, віце-міністра закор-

донних справ Німеччини, представника на конференції по розбросненню.

Цікаво, що в своїй промові, обстоюючи відомі німецькі погляди що-до розбросненія і перегляду трактатів, п. фон-Рейнбабен вказував на необхідність європейського порозуміння, яке є кінечним з огляду на велику небезпеку з боку совітів, що хотять зруйнувати весь існуючий лад в Європі і на цілому світі. Ці думки висловлював промовець дуже різко і двічі до них повертався, що звернуло на себе загальну увагу. Досі самим українцям доводилося про це говорити, поборюючи... німецьке совітофільство. Очевидно, щось міняється в німецькій політиці, коли її авторитетний представник так висловлюється.

Пан ф.-Рейнбабен дуже добре знайий українським делегатом до Унії для Ліги Націй, бо він буває постійним делегатом Німеччини до цієї Унії.

Промову на честь нового члена Академії було доручено Анрі Берайже, амбасадорові й сенаторові, голові закордонної комісії сенату і членові французького товариства українознавства.

11 січня відбувся в Академії великий дипломатичний сніданок, на якому був присутнім також голова Української Місії в Парижі проф. О. Шульгин, член Академії.

Зміст.

Париж, неділя, 29 січня 1933 року — ст. 1. М. Славінський. Вольфганг Гете — ст. 2. 4-ий з'їзд Товариства б. Вояків Армії УНР у Франції (продовження) — ст. 9. В. С. З життя й політики — ст. 11. Хроніка. З життя української еміграції: У Франції — ст. 14. У Польщі — ст. 15. У Німеччині — ст. 16. В Міжнародній Дипломатичній Академії — ст. 16.

**Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris-V
Tél. Danton 30-03.**

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
Редагус — Комітет. Адміністратор: Іл. Косенко
Le Gérant: M-me Perdrizet.